

Zbigniew Romańczuk

Renata Janicka-Szysko

ORCID: 0000-00025396-6613

Akademia im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim

Św. Hubert w kulturze i obrzędowości myśliwskiej oraz przedstawieniach malarskich

Streszczenie

W pracy podjęta została próba określenia wpływu kultu patrona myśliwych na kulturę i obrzędowość myśliwską oraz przedstawienia malarskie.

Przedmiotem badań w niniejszym artykule są wybrane przykłady dziedzictwa św. Huberta rozumiane jako całokształt duchowego i materialnego dorobku społeczeństwa. Ich analiza wskazuje, iż kult patrona myśliwych wpłynął znacząco na kulturę i obrzędowość myśliwską oraz teksty ikonograficzne. Przejawem kultu św. Huberta są różnego typu teksty językowe, kościoły i kaplice pod wezwaniem świętego oraz kapliczki jemu poświęcone, organizowane msze święte i uroczystości ku czci świętego oraz przedstawienia malarskie, których tematem jest wizja św. Huberta.

Patron myśliwych i leśników, stając się postacią jednoczącą ludzi związanych z lasem, budującą poczucie przynależności do grupy, symbolizuje cenione przez nich wartości i jest ważną częścią duchowego i materialnego dorobku społeczeństwa.

Słowa kluczowe: św. Hubert, patron myśliwych, łowiectwo, kultura, sztuka, malarstwo, ikonografia

Zgodnie z nauczaniem Kościoła osoba święta osiągnęła pełnię osobowej doskonałości, do której została powołana w chwili przyjęcia chrztu. Święty, czyli człowiek doskonały pod względem religijno-moralnym, jest orędownikiem ludzi u Boga, stanowi dla wiernych wzór życia cnotliwego¹. Pod jego opiekę oddaje się poszczególne osoby – czego znakiem jest nadanie imienia w czasie chrztu – a także zawody, organizacje, obiekty, miasta, kraje, kontynenty².

¹ Por. hasło *Święty* [w:] *Religia. Encyklopedia PWN*, t. IX, red. nauk. T. Gadacz, B. Milerski, Warszawa 2003, s. 215.

² Ibidem. Por. też **patron** – święty, którego imię nadano komuś w czasie chrztu lub pod którego opiekę oddaje się kraje, miasta, obiekty, zawody. *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. 1-4, red. S. Dubisz, Warszawa 2006 (dalej USJPD), t. 3, s. 75.

Święty Hubert³, żyjący na przełomie VII i VIII w., kanonizowany w 743 r., patronuje ludziom różnych profesji, np. kuźniercom, tokarzom, matematykom, optykom, metalowcom, odlewnikom, ludwisarzom, strzelcom, rzeźnikom⁴. W sposób szczególny kult świętego rozpowszechnił się wśród ludzi związanych z lasem, leśników i myśliwych. Zwłaszcza w życiu polujących święty Hubert zajmuje znaczącą pozycję, gdyż to on wskazuje im drogę postępowania, to jego otaczają czcią, to do niego zwracają się z prośbami o obronę, opiekę i błogosławieństwo dla ich pasji, czego odzwierciedlenie dostrzec można przykładowo w modlitwach skierowanych do świętego⁵. Potwierdzają one związki między myślistwem a religią, wskazują, iż dla członków środowiska łowieckiego ważny jest nie tylko sam akt polowania, ale także zasady etyczne.

Kult świętego, rozwijający się początkowo w miasteczku Saint-Hubert w Ardenach, gdzie do opactwa benedyktynów w 825 r. przeniesiono jego szczątki, rozprzestrzenił się szybko na inne tereny, szczególnie krajów Europy Zachodniej, zwłaszcza Belgii i Francji. Na ziemię polską trafił przede wszystkim w związku z działalnością zakonu krzyżackiego. Rozwijał się głównie w środowiskach rycerskich i dworskich, czyli w kręgach uprawiających myślistwo. Nasilenie czci oddawanej świętemu nastąpiło w czasach panowania Augusta II i Augusta III, którzy byli orędownikami kultu patrona myśliwych oraz pasjonatami łowiectwa. Ponowne jej ożywienie obserwujemy w ostatnich kilkudziesięciu latach. Zachodzi zatem pytanie, jak kult patrona myśliwych wpłynął na kulturę i obrzędowość myśliwską oraz przedstawienia malarskie. Przedmiotem analizy w niniejszym artykule są więc wybrane przykłady dziedzictwa św. Huberta rozumiane jako całokształt duchowego i materialnego dorobku społeczeństwa⁶.

³ Informacje o życiu św. Huberta i legendach o nim za: ks. W. Frątczak, *Patroni myśliwych*, Włocławek 2002, s. 25-44; ks. R. Gniła, *Święci i błogosławieni każdego dnia. Imiennik według Kalendarza Liturgicznego Kościoła Katolickiego*, Katowice 2018, s. 573-574; J. Mandziuk, *Św. Hubert: patron myśliwych podkarpackich „Resovia Sacra. Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej”* 2007/2008, R. 14/15, s. 169-172; W. Ojrzyński, *Cześć oddawana świętemu biskupowi Hubertowi*, [w:] *Świętemu Hubertowi cześć*, red. J. Adamczewski, Gołuchów 2008, s. 8-12; V. Schaubert, H. M. Schindler, *Święci na każdy dzień. Patroni naszych imion*, Warszawa 2000, s. 564; ks. I. Werbiński, *Święty Hubert*, Włocławek 1997; ks. W. Zaleski, *Święci na każdy dzień*, Warszawa 2005, s. 690-691.

⁴ Źródła internetowe wskazują jeszcze jedną grupę, która oddaje cześć Hubertowi – sportowców. Zob. <http://m.frona.pl/a/dzis-w-katarze-polacy-walczą-o-brąz,46991.html> [dostęp: 10.12.2018].

⁵ Więcej o modlitwach skierowanych do świętego Huberta, pełnionych przez nie funkcji, utrwalonym w nich obrazie świętego, ich kształcie językowo-stylistycznym zob.: R. Janicka-Szysko, *Językowo-stylistyczny kształt modlitw do św. Huberta* [artykuł złożony do druku].

⁶ Za: Z. Kobus, *Dziedzictwo kulturowe Pierwszych Męczenników Polski na Ziemi Lubuskiej*, [w:] *Dziedzictwo kulturowe regionu pogranicza*, t. I, red. E. Skorupska-Raczyńska, J. Rutkowska, J. Żurawska-Chaszczewska, Gorzów Wielkopolski 2008, s. 73.

Do jednej z najstarszych tradycji kultywowanych w środowisku polujących należy rozpoczynanie polowania „od uczestnictwa w mszach wotywnych”⁷. Tę zachodnioeuropejską formę kultu przejęły w średniowiecznej Polsce środowiska rycerskie i dworskie. Była ona podtrzymywana w kolejnych wiekach, o czym świadczą wybrane teksty literackie powstałe w XIX wieku. W wydanej w 1834 r. epopei narodowej Adam Mickiewicz, utrwalając obyczaje polskiej szlachty, opisuje między innymi polowanie na niedźwiedzia, które zostało poprzedzone odprawioną dla mieszkańców Soplkowa krótką poranną mszą, nazywaną **mszą św. Huberta**:

„Do księdza plebana
Dać znać – dodał pan Sędzia – żeby jutro z rana
Mszę miał w kaplicy leśnej; króciuchna oferta
Za myśliwych, **msza zwykła świętego Huberta**”⁸.

Mszę św. Huberta wspomina również Henryk Rzewuski w *Listopadzie*, romansie historycznym wydanym w 1845 r., którego akcja rozgrywa się w drugiej połowie XVIII wieku. Charakteryzując mszę przeznaczoną dla myśliwych, pisarz wskazuje na jej długą obecność w polskiej kulturze oraz szczególny charakter związany ze znacznie krótszym tekstem modlitw:

„**po starych mszalach** znaleźć można **mszę św. Huberta**, umyślnie dla myśliwych. Ta msza jest omal nie o połowę krótsza od zwyczajnej, żeby myśliwym czasu nie zabierać”⁹.

Tradycja mszy hubertowskich¹⁰ odrodziła się w Polsce w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku, zaś wyraźne zwiększenie ich liczby obserwuje się w ostatnich kilkunastu latach. Zazwyczaj takie msze, których inicjatorami są zwykle koła łowieckie i organizacje zrzeszające myśliwych, odbywają się w dniu święta patrona myśliwych, 3 listopada, czyli w dniu, w którym w Kościele katolickim przypada wspomnienie liturgiczne opiekuna myśliwych¹¹, jednak ze względów organizacyjnych urządza się je także przez cały październik i listopad. W czasie mszy ku czci św. Huberta, mających charakter wotywny, odprawianych nie według formularza przypisanego na dany dzień, lecz według formularza odpowiadającego szczególnej okazji, uroczystą oprawę liturgii mszy świętej wzbogacają elementy charakterystyczne dla kultury myśliwskiej, m.in. muzyka myśliwska, dekorowanie

⁷ Ks. W. Frączak, op. cit., s. 28.

⁸ A. Mickiewicz, *Pan Tadeusz*, Wrocław 1994, s. 180.

⁹ Zwraca na ten fakt uwagę S. Pigoń. Za przypisem w: A. Mickiewicz, op. cit., s. 180-181.

¹⁰ **Hubertowski** – taki, który dotyczy świętego Huberta – patrona myśliwych. *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, red. H. Zgólkowa, Poznań, 1998, t.14 (dalej: PSWP), s. 31.

¹¹ Zob. np.: B. Nowak, J. Pilc, *Wielki słownik imion*, Warszawa 1987, s. 27.

wnętrza kościoła darami natury i łowieckimi symbolami, obecność pocztów sztandarowych kół łowieckich¹². W homilii na ogół przypomina się życiorys świętego Huberta wzbogacony o legendarne wątki, szczególnie te dotyczące nawrócenia pod wpływem spotkania w czasie polowania jelenia z krzyżem w porożu, a także mówi się o działalności myśliwych, szczególnie ich roli w ochronie przyrody. Wierni w czasie modlitwy powszechnej proszą patrona myśliwych o wstawiennictwo u Boga.

Innym przejawem kultu św. Huberta są **kaplice i kościoły** pod jego wezwaniem. Do XX wieku na terenie Polski powstały takie obiekty m.in. w Chełmży, Papowie Biskupim, Boleszynie, Miłocinie¹³. Trzy z tych budowli (Chełmża, Papowo Biskupie, Boleszyn) znajdują się w diecezji toruńskiej (niegdyś chełmińskiej), na terenie dekanatów Chełmża i Rybno Pomorskie. W Chełmży do prezbiterium powstałego w czasach średniowiecza kościoła św. Mikołaja przylegała nieistniejąca już kaplica pod wezwaniem św. Huberta. W Papowie Biskupim w drugiej połowie XVIII w. do kościoła pod wezwaniem również św. Mikołaja dobudowana została z południowej strony boczna kaplica św. Huberta, co zapewne związane z było z obecnością kultu patrona myśliwych na tych terenach już od czasów krzyżackich¹⁴. Również w XVIII w. powstała drewniana kaplica św. Huberta w Boleszynie nieopodal Lidzbarka¹⁵. Na terenie obecnej diecezji rzeszowskiej (niegdyś tarnowskiej) w Miłocinie pod Rzeszowem znajduje się kaplica myśliwska w stylu barokowym ufundowana również w drugiej połowie XVIII w. przez Jerzego Ignacego Lubomirskiego¹⁶. Wiele kościołów i kaplic pod wezwaniem św. Huberta powstało w ostatnich stu latach w różnych zakątkach odrodzonej Polski, czego przykładem są obiekty sakralne na terenie archidiecezji warszawskiej i warmińskiej, diecezji szczecińsko-kamieńskiej czy zielonogórsko-gorzowskiej. Zwykle do ich budowy przyczynili się myśliwi i leśnicy a wystrój nawiązuje do tradycji łowieckich. Tuż przed wybuchem II wojny światowej w czerwcu 1939 r. na terenie archidiecezji warszawskiej w Zalesiu Górnym koło Warszawy

¹² O organizacji mszy hubertowskich zob. np.: „Łowiec Polski”, listopad 2018, s. 10-13; „Łowiec Polski”, grudzień 2018, s. 14.

¹³ Za: ks. W. Frątczak, op. cit., s. 34, https://pl.wikipedia.org/wiki/Ko%C5%9Bci%C3%B3%C5%82_%C5%9Bw._Miko%C5%82aja_w_Che%C5%82m%C5%BCy [dostęp: 10.12.2018]; <http://www.swietyhubert.parafia.info.pl/?p=main&what=6> [dostęp: 10.12.2018]; <http://parafia.papowobiskupie.pl/koscioly.html> [dostęp: 10.12.2018]; http://www.ciekawemazury.pl/info.htm#63/pl/i/boleszyn_-_zabytkowa_kaplica_p.w._sw._huberta [dostęp: 10.12.2018].

¹⁴ O związkach z kulturą łowiecką wiernych z tej parafii świadczy także obraz św. Huberta z XVII w. oraz niezwykle zabytek – meluzyna, czyli świecznik w kształcie głowy jelenia, który reaguje na wilgoć. Więcej o kaplicy św. Huberta i kulcie patrona myśliwych w tej parafii zob.: <http://parafia.papowobiskupie.pl/koscioly.html> [dostęp 10.12.2018].

¹⁵ http://www.ciekawemazury.pl/info.htm#63/pl/i/boleszyn_-_zabytkowa_kaplica_p.w._sw._huberta [dostęp: 10.12.2018].

¹⁶ Mimo różnych kolei losu aż do roku 2000 ta niewielka, mająca zaledwie 64 m² kaplica, była głównym kościołem parafialnym parafii Miłocin. Więcej na temat historii powstania i dziejów kaplicy św. Huberta w Miłocinie zob.: <http://www.swietyhubert.parafia.info.pl/?p=main&what=6> [dostęp: 10.12.2018].

poświęcona została drewniana kaplica św. Huberta, którą w latach osiemdziesiątych rozbudowano o część murowaną¹⁷. Na terenie diecezji szczecińsko-kamieńskiej św. Hubertowi został poświęcony odbudowany w latach pięćdziesiątych XX w. kościół filialny w Karsznie (parafia Nowe Warpno)¹⁸. Powiększanie się parafii Miłocin, na terenie której od XVIII w. znajdowała się wspomniana powyżej kaplica św. Huberta, zaowocowało wzniesieniem w 2000 roku kościoła pod wezwaniem św. Huberta¹⁹. W archidiecezji warmińskiej w dekanacie Nidzica w miejscowości Zimna Woda z początków XXI wieku pochodzi kamienny kościół św. Huberta²⁰. W diecezji zielonogórsko-gorzowskiej, na terenie województwa lubuskiego – najbardziej zalesionego obszaru w Polsce – pod koniec wieku XX i na początku XXI powstały cztery obiekty sakralne, wszystkie filialne, związane z patronem myśliwych i leśników. Ich budowa lub modernizacja związane były z zaspokajaniem potrzeb lokalnej społeczności, np. młodzieży uczącej się w technikum leśnym, ludzi pracujących w lesie czy polujących. Na terenie parafii Rzepin, w Staroście, kolonii sołeckiej w gminie Rzepin, znajduje się kościół pod wezwaniem świętego Huberta wzniesiony i poświęcony w 1990 r. W parafii w Połupinie, we wsi Stary Raduszec, w gminie Krosno Odrzańskie, od 1996 r. wierni modlą się w kaplicy p.w. Św. Huberta. W 2009 r. poświęcona została Kaplica pod wezwaniem świętego Huberta w Zdroisku, wiosce znajdującej się w gminie Kłodawa, na terenie parafii Różanki. Z kolei przeprowadzona w 2016 r. modernizacja kościoła filialnego w Lubiewie (parafia Drezdenko) spowodowała, iż święty Hubert jest nieoficjalnym drugim patronem kościoła²¹.

Myśliwi i leśnicy oddają także cześć swojemu patronowi, poświęcając mu ufundowane przez siebie figury, krzyże, kaplice wotywnie i inne kształty plastyczne dla uproszczenia terminologii nazywane **kapliczkami**²². Te małe formy architektury sakralnej, zlokalizowane są nie tylko w miejscowościach, lecz także w leśnych siedzibach kół łowieckich, na polanach, przy drogach. Zwykle umieszczone są w nich podobizny świętego przedstawianego w stroju myśliwskim i z łowieckimi

¹⁷ <http://www.drewnianemazowsze.pl/zalesie-gorne-kosciol/> [dostęp: 10.12.2018]. Kościół w Zalesiu Górnym jest kościołem parafialnym jednej z dwóch na terenie Polski parafii Świętego Huberta, w kościele oprócz obrazu i statui świętego od 2018 r. znajdują się jego relikwie a jego kult jest szczególnie ożywiony. Więcej na ten temat zob.: <http://www.parafia-zalesie.pl/index.php/patroni/swiety-hubert> [dostęp: 10.12.2018].

¹⁸ <http://www.parafianowewarpno.pl/kf%20karszno.php> [dostęp: 10.12.2018].

¹⁹ W kościele znajduje się krucyfiks z wieńcem św. Huberta, z wieży kościelnej co pół godziny rozlegają się melodie sygnałów myśliwskich a świątynia jest prężnym centrum kultu patrona myśliwych i leśników. Więcej na ten temat zob.: <http://www.swietyhubert.parafia.info.pl/?p=main&what=6> [dostęp: 10.12.2018].

²⁰ <http://hubertus.wm.pl/230020,Kosciol-sw-Huberta-w-Zimnej-Wodzie.html> [dostęp: 10.12.2018].

²¹ Więcej o historii kaplic i kościołów pod wezwaniem św. Huberta, wyposażeniu wnętrza i kulcie patrona zob.: R. Janicka-Szysko, *Językowo-kulturowe dziedzictwo pro-Hubertowskie w regionie lubuskim*, „Карпатський край”, nr 1-2 (10-11), s. 222-224.

²² Por. J. Adamczewski, *Przedmowa* [w:] *Świętemu Hubertowi cześć!*, red. J. Adamczewski, Gołuchów 2012, s. 4.

akcesoriami, któremu często towarzyszy jeleń z krzyżem pomiędzy tykami wieńca. Tego typu kapliczki, których liczba stale zwiększa się, znajdują się na terenie całej Polski²³, w tym na terenie regionu lubuskiego²⁴.

W środowisku myśliwskim tradycyjnie najważniejszą uroczystością są **hubertowiny**, współcześnie częściej zwane **hubertusem**²⁵. Zwyczaj uroczystego świętowania dnia św. Huberta, okazał się obchodzony na dworach zachodniej Europy, przeniesli do Polski pod koniec XVIII w. królowie sascy, którzy urządzali tego dnia wielkie łowy²⁶. Przetrwał on do czasów współczesnych, stąd 3 listopada ma miejsce uroczysta inauguracja zimowego sezonu łowieckiego połączona z upamiętnianiem świętego. Hubertusy (hubertowiny) organizowane zazwyczaj przez koła łowieckie, zwykle składają się z trzech głównych części: z modlitwy, z polowania i z biesiady po polowaniu²⁷. W poszczególnych kołach uroczystości mogą być wzbogacone o wspomnienie patrona czy przyrzeczenia składane przez nowo przyjętych do koła. W ostatnich latach hubertusy organizują też przedstawiciele innych środowisk a obchody Dnia św. Huberta, mając charakter gminny, powiatowy, wojewódzki a nawet ogólnopolski, stają się świętami lokalnych społeczności, które jednoczą się wokół postaci patrona myśliwych²⁸.

Polujący są przekonani, iż ich patron, św. Hubert, reprezentuje wszystko to, co jest najszlachetniejsze w łowieckim stanie, dlatego w różny sposób okazują mu swój szacunek. Podczas obrzędu pasowania młodych myśliwych w wygłaszanym tekście przywołuje się postać świętego a polujących nazywa peryfrastycznym określeniem **rycerze św. Huberta**²⁹. Znaczącą pozycję świętego w życiu myśliwych odzwierciedlają liczne **nazwy organizacji**, w których działają przedstawiciele śro-

²³ Informacje o lokalizacji kapliczek na terenie całej Polski oraz ich wyglądzie zgromadzone zostały w wydawnictwie albumowym *Świątemu Hubertowi cześć!*, op. cit.

²⁴ Więcej o kapliczkach na terenie regionu lubuskiego zob.: R. Janicka-Szysko, *Językowo-kulturowe dziedzictwo...*, op. cit., s. 224-225.

²⁵ Więcej o obecności w polszczyźnie eponimów *hubertowiny* i *hubertus*, dla których imię świętego jest onimem bazowym, zob.: R. Janicka-Szysko, *O świętym Hubercie, patronie nie tylko myśliwych... Przyczynek do badań nad socjolektem łowieckim* [w:] *Język doświadczenia religijnego*, t. XI, red. G. Cyran, E. Skorupska-Raczyńska, Gorzów Wielkopolski 2018, s. 111-128.

²⁶ Zob.: ks. W. Frątczak, op. cit., s. 34. Por. też słownikowe objaśnienie terminu **hubertowiny** – tradycyjna uroczystość na dzień św. Huberta, patrona łowiectwa; do Polski przeniknęła pod koniec XVIII wieku, za panowania królów saskich. S. Hoppe, *Słownik języka łowieckiego*, Warszawa 1981, s. 81.

²⁷ Por. zamieszczone w *Praktycznym słowniku współczesnej polszczyzny* cytaty ilustrujące treść eponimu *hubertowiny*, PSWP, t. 14, s. 31.

²⁸ Więcej o organizacji i przebiegu hubertowin zob. np.: R. Janicka-Szysko, *Językowo-kulturowe dziedzictwo...*, op. cit., s. 227-229, „Łowiec Polski”, listopad 2016, s. 8-12, 56-58, 60-61, „Łowiec Polski”, listopad 2018, s. 10-15.

²⁹ Zob. np. informacje o pasowaniu młodych myśliwych w Kole Łowieckim „Dzik” w Słōnsku. Formuła pasowania brzmi: „Na chwałę łowiectwa polskiego – pasuję Cię **rycerzem świętego Huberta** – niech ci bór darzy, a św. Hubert niech prowadzi w kniei twoje oczy i ręce” <http://dzikslonsk.pl/?p=3709#more-3709> [dostęp: 10.12.2018].

dowiska łowieckiego, jak np.: *Towarzystwo Myśliwskie im. św. Huberta w Krakowie*, *Wojskowe Koło im. św. Huberta w Zambrowie*, *Koło Łowieckie „St. Hubertus” w Kłodzku*, *Bractwo św. Huberta*, *Klub Hubertus* a także nazwa **hubertówka** stosowana w odniesieniu do drewnianych wiat lub domów służących myśliwym jako miejsce spotkań, szkoleń i biesiad po polowaniach³⁰.

Szczególny kult świętego w środowisku polujących, przekonanie o znaczącej pozycji świętego w ich życiu, okazywanie mu w różnorodnej formie szacunku, ma związek z wątkami legendarnymi obecnymi w tekstach hagiograficznych, skomponowanych w sposób typowy dla średniowiecznych żywotów świętych, w których uwypuklano kontrast pomiędzy życiem przed nawróceniem i po nim. Zgodnie z podaniami, dotyczącymi życia i legendy o św. Hubercie, jej bohater pochodził z rodziny książęcej. Przed nawróceniem prowadził hulaszczę życie towarzyskie i uczestniczył w licznych polowaniach w puszczach ardeńskich. Podczas jednego z takich polowań objawił się mu biały jelenź z krzyżem pomiędzy porożem. Widzenie to miało decydujący wpływ na jego dalsze życie. Zrezygnował z dotychczasowego życia dworskiego, oddając się służbie Bogu³¹. Wizja Huberta podczas polowania stała się podstawowym i najbardziej popularnym tematem przedstawiania świętego w malarstwie europejskim³². Z tego też względu w niniejszej części artykułu skupiono się na wybranych działach malarskich z okresu wczesnego renesansu, baroku i sztuki modernistycznej XX wieku przedstawiających przede wszystkim tę właśnie scenę. Przywołane obrazy nie stanowią całościowego przeglądu przedstawień malarskich związanych z postacią świętego Huberta, stanowią jedynie niewielką część ikonografii świętego w tradycji sztuki europejskiej.

Oprócz sceny myśliwskiej istnieją jeszcze inne ujęcia ikonograficzne świętego. Jedną z wersji jest przedstawienie świętego Huberta w sakrze biskupiej, w złożonym ornacie pastorałem i księgą, na której widnieje zminiaturyzowana figura jelenia z krzyżem pomiędzy porożem. Na rzeźbie pochodzącej z około 1300 roku, znajdującej się w miejscowości Saint-Hubert, przedstawiony jest w stroju pontyfikalnym. Natomiast na skrzydle ołtarza z 1505 roku, znajdującego się w jednym z kościołów w Hanowerze przedstawiony jest z insygniami biskupa i rogiem myśliwskim leżącym na księdze³³.

Jednak szczególnie eksponowanym przedstawieniem malarskim legendy o świętym Hubercie jest scena polowania, w której tytułowa postać ukazywana jest najczęściej jako dostojny myśliwy (wskazanie na legendarne pochodzenie przez

³⁰ Więcej na ten temat zob.: R. Janicka-Szysko, *Językowo-kulturowe dziedzictwo...*, op. cit., s. 225-227; eadem, *O świętym Hubercie*, op. cit.

³¹ Zob. przypis 3.

³² Więcej na ten temat zob. R. Solik, *O ikonografii świętego Huberta. Tradycja i typy obrazowania. Wybór problematyki*, [w:] *Świętemu Hubertowi cześć*, red. J. Adamczewski, Gołuchów 2008, s. 84-96.

³³ Ks. W. Frączak, op. cit., s. 28.

szlachecki przywilej polowania). Atrybutami myśliwskimi świętego są: wizerunek jelenia, krucyfiks w wieńcu, oszczep, psy (tzw. psy św. Huberta). Jeleń ukazany jest zazwyczaj w całej postaci albo pojawia się w tle. Jeleń w ikonografii chrześcijańskiej posiada szczególną siłę symbolu. Symbolikę białego koloru jelenia, należy interpretować jako mistyczny symbol Chrystusa, który wzywa Huberta do zmiany sposobu myślenia i do rezygnacji z dóbr tego świata.

Kolejnym istotnym atrybutem pojawiającym się na obrazach jest róg. Róg myśliwski ma wskazywać na to, że Hubert, tak jak głosi jego legenda, był myśliwym, zanim został wyświęcony na biskupa. Również koń zalicza się do ikonograficznego wyposażenia i podobnie jak dostojne szaty zwraca uwagę na eksponowany stan społeczny³⁴.

Jedną z ciekawszych realizacji malarskich przedstawiających scenę myśliwską jest obraz *Wizja św. Eustachego* (Huberta) z około 1438-1442 roku, namalowany przez włoskiego malarza wczesnego renesansu – Pisanella, oparty na legendzie identycznej z tą o nawróceniu św. Huberta³⁵. Kult świętego Huberta prawdopodobnie już w XI wieku wchłonął legendę o pierwszym patronie myśliwych – świętym Eustachym. Wśród malarzy włoskich XV wieku malarstwo Pisanella odznaczało się plastycznością formy połączoną z pieczołowitym traktowaniem wszelkich szczegółów, charakterystycznych dla mistrzów północnych Włoch. Pisanello był znakomitym malarzem zwierząt, studiowanych bezpośrednio z natury³⁶. Obraz Pisanella *Wizja św. Eustachego* jest nawiązaniem do historii świętego, który jeszcze jako żołnierz o imieniu Placidus miał wizję – zobaczył krzyż między rogami jelenia – i po tym wydarzeniu przyjął chrześcijaństwo. Obraz przedstawia motyw polowania św. Eustachego, podczas którego spotyka jelenia z krucyfiksem w porożu. Jeleń jest tu wysłannikiem Bożym, obwieszczającym Jego wolę³⁷. Scena myśliwska pozwoliła artyście na wykazanie się swoimi umiejętnościami w przedstawianiu

³⁴ <http://www.swietyhubert.parafia.info.pl/?p=main&what=5> [dostęp: 27.12.2018].

³⁵ Św. Eustachy Rzymski przed kanonizowaniem był dowódcą wojsk cesarza Hadriana (117-138) i nosił imię Placyd (Placydus). Żył na przełomie I i II w., zamęczony został prawdopodobnie ok. 118 r. Chrześcijaninem został po widzeniu, podczas łowów, jelenia z świetlistym krzyżem w wieńcu (według innych – z ukrzyżowanym Chrystusem). Jeleń przemówił do myśliwego ludzkim głosem „Placydzie! czemu mnie prześladujesz? Uwierz we mnie, jestem Chrystus i szukam Ciebie od dawna. Idź do biskupa chrześcijan i ochrzcz się...”). Placyd spełnił prośbę Chrystusa i ochrzcił się z żoną i synami. Otrzymał imię Eustachy. W okresie prześladowania chrześcijan, za trwanie w wierze, został z rozkazu cesarza Trajana spalony wraz z rodziną. Kult św. Eustachego był najżywszy w średniowieczu, miał za zadanie wypłenić pogański kult Diany, sam później wyparty został przez kult św. Huberta. W Polsce św. Eustachy był popularnym świętym patronem myśliwych do czasów saskich, a myśliwi prawosławni uważają go za swego głównego patrona. Świętemu poświęcono wiele kościołów, dzieł sztuki (obrazy, witraże, rzeźby, ołtarze). http://www.kulturalowiecka.pl/hubert_znaczk.html [dostęp: 27.12.2018].

³⁶ M.W. Alpatow, *Historia sztuki*, t. 3, *Renesans i Barok*, Warszawa 1968, s. 36.

³⁷ <http://naszemiasto.pl/artykul/kult-swietego-huberta,4437288.artgal,t,id,tm.html> [dostęp: 27.12.2018].

zwierząt i ptaków w naturalistyczny i dekoracyjny sposób. Zwierzęta są przedstawiane w różnych skalach i rozproszone po „pochyłym” krajobrazie³⁸.

Na obrazie święty Eustachy jest przedstawiany na koniu jako myśliwy z lekko uniesioną prawą dłonią. Ubrany jest w strój dworski, złotą tunikę i niebieskie nakrycie głowy. Do pasa przyczepiony ma myśliwski róg. Postać świętego ukazana jest na tle pejzażu o tarasowym układzie, otoczona postaciami zwierząt dopełniającymi całości kompozycji. Na uwagę zasługuje dokładność i precyzja w opracowaniu szczegółów, uprząży konia, studia zwierząt, poszczególnych elementów pejzażu, świadczące o wnikliwej obserwacji natury i precyzji rysunku.

W dolnej krawędzi obrazu malarz umieścił pustą wstęgę. Nie znamy celu namalowania tego elementu obrazu. Jego pierwotnym zamiarem mogło być ukazanie słów Chrystusa wypowiedzianych do świętego Eustachego lub naniesienie motto przekazanego przez świętego. Sugeruje się również, że pusty zwój ma zademonstrować nadmiar słów w odniesieniu do obrazów.

W okresie późnego średniowiecza i początku sztuki renesansowej powstały kolejne przedstawienia malarskie odwołujące się do legendy i kultu św. Eustachego i św. Huberta m.in.: *Św. Eustachy na łowach* z 1467 r., fragment tryptyku św. Trójcy z Kaplicy św. Krzyża na Wawelu, którego autorem jest prawdopodobnie Mistrz Tryptyku Trójcy Świętej lub Mistrz Chórów, *Św. Eustachy* z tryptyku Albrechta Dürera *Ołtarz Paumgartnerów* z około 1498–1503 roku, *Nawrócenie św. Huberta*, obraz nieznanego artysty z drugiej połowy XV wieku, *Nawrócenie św. Huberta. Anioł przynosi stulę*, miniatura w modlitewniku Anny von der Bretagne z końca XV wieku. Jednak obraz Pisanelła, z uwagi na wartości malarskie świadczące o jego dojrzałości jako artysty zasługuje na szczególną uwagę.

Obrazy z wizerunkiem świętego podlegały różnorodnym przekształceniom w zakresie zasad notacji plastycznej w długiej perspektywie historycznej, reorientacjom zgodnie z obowiązującymi normatywnymi modelami kolejnych kanonów estetycznych³⁹. Stąd późniejsze przedstawienia świętego Huberta, nawiązujące do obowiązujących wcześniej typów ikonograficznych, podlegały modyfikacjom formalnym i estetycznym.

Na okres baroku przypada coraz większe zainteresowanie malarzy pejzażem. Wcześniej krajobraz nie odgrywał w malarstwie tak istotnej roli, najczęściej był tłem do przedstawień figuratywnych, nawiązujących do tematów religijnych i mitologicznych. W baroku artyści zbliżają się coraz bardziej do natury, poznają i przeżywają jej różnorodność, zmienność godzin pór i roku, barwy łąk, drzew

³⁸ https://en.wikipedia.org/wiki/The_Vision_of_Saint_Eustace [dostęp: 27.12.2018].

³⁹ R. Solik, op. cit., s. 85.

i obłoków⁴⁰. W konwencji realizmu idealizującego charakterystycznego dla baroku podkreślającego poetyckie przeżywanie krajobrazu⁴¹ namalowany jest obraz Jana Bruegla (starszego), przedstawiający spotkanie św. Huberta z jeleniem, zatytułowany *Widzenie świętego Huberta*. Jan Bruegel był synem Pietera Bruegla, słynnego malarza obrazów takich, jak: *Pejzaż z upadkiem Ikara, czy Wieża Babel*. Prawdopodobnym współautorem obrazu *Widzenie świętego Huberta*, datowanego na 1620 rok, był Peter Paul Rubens. Podstawą tego przypuszczenia jest to, że Rubens wielokrotnie współpracował z Janem Brueglem, podczas malowania obrazów w swojej pracowni w Antwerpii, którą prowadził od 1609 roku⁴². Według historyków sztuki Jan Bruegel jest autorem kompozycji dzieła i doboru kolorystyki, jak również wizerunku jelenia i krajobrazu, natomiast Rubens miał namalować postać św. Huberta⁴³.

Jan Bruegel dla swojego dzieła wybrał moment, gdy święty po ujrzeniu krucyfiksu słucha na klęczkach słów Pana. Jego postawa świadczy, iż właśnie dokonała się jego przemiana duchowa. Hubertowi towarzyszą psy myśliwskie spokojnie odpoczywające na ziemi. Nie atakują jelenia ani nie oczekują takiego rozkazu, jakby również i one widziały w zwierzu uosobienie Stwórcy. Sposób przedstawienia ukazuje upodobania Bruegla i Rubensa do komponowania scen pełnych ruchu, plastyczności, cielesności postaci, umiejętnego stosowania barwy i światła. Półmrok, głębokie cienie leśnych zagajników, skonstrastowane z intensywnie kolorystycznym fragmentem nieba wyraźnie rozjaśnionym białym światłem nad centralnie usytuowanym w kompozycji jeleniem, przydają pracy Bruegla tajemniczości i metafizycznego uwznioślenia. Tonacje barwne brązów i ugrów, błękitu nieba i oliwkowych, szarych zieleni, budują majestat natury, w przestrzeni której Chrystus objawia się Hubertowi⁴⁴.

W późniejszym okresie w XVIII i XIX wieku święty Hubert przedstawiany był na obrazach: *Nawrócenie św. Huberta* z Bazyliki St. Hubert, Tableau de Mathieu z 1846 roku, obraz Wilhelma Carla Räubera, *Wizja świętego Huberta* z 1892 roku czy dzieło Fritza von Willego, *Widzenie Huberta*.

Kult świętego Huberta pielęgnowany był również w Polsce. Pielęgnowały go głównie środowiska rycerskie i dworskie uprawiające myślistwo. Największą popularnością cieszył się w okresie panowania w Polsce dynastii Sasów, stając się jedynym spadkobiercą legendy o spotkaniu z boskim jeleniem⁴⁵. Orędownikiem

⁴⁰ N. Samotyhowa, *Malarstwo zachodnioeuropejskie*, Warszawa 1978, s. 252.

⁴¹ M.W. Alpatow, *Historia sztuki*, op. cit., s. 196.

⁴² N. Samotyhowa, op. cit., s. 253.

⁴³ <https://www.museodelprado.es/en/the-collection/art-work/the-vision-of-saint-hubert/79d8949b-15e5-4de2-8aad-6b9e2bdaf95f> [dostęp: 27.12.2018].

⁴⁴ R. Solik, op. cit., s. 92.

⁴⁵ Ks. W. Frątczak, op. cit., s. 22.

kultu św. Huberta był król August III Sas, który uroczyste obchodził dzień patrona myśliwych, urządzając wielkie polowania⁴⁶.

W związku ze wzrostem zainteresowania się tematyką myśliwską w środowisku XIX-wiecznej obyczajowości szlacheckiej kult św. Huberta przejawia się m.in. w fundowaniu, kapliczek, kaplic i obrazów ołtarzowych pod jego wezwaniem⁴⁷. Taki też rodowód ma obraz *Święty Hubert* Józefa Mehoffera znajdujący się w małej miejscowości Lubień niedaleko Piotrkowa Trybunalskiego. Artysta, jeden z najwybitniejszych polskich twórców z przełomu XIX i XX wieku określanego mianem Młodej Polski⁴⁸, w latach 1941–1943 przebywał w Lubieniu, gdzie projektował i częściowo wykonał polichromie w miejscowym kościele, namalował też obraz z wizerunkiem świętego. Na obrazie widać wyraźnie przełamywanie przez malarza nawyków malarstwa realistycznego, na rzecz doświadczeń impresjonizmu, jasnej palety barw, żywych refleksów światłocieniowych⁴⁹. Nie pozbawia to obrazu cech symbolicznych i dekoracyjnych tak bliskich malarzowi. Jednak obraz poza przesłaniem religijnym posiada przede wszystkim walory czysto malarskie. W obrazie najważniejszą rolę odgrywa światło przenikające całość kompozycji, objawiające się w migotliwości barw o różnorodnych odcieniach i impresjonistycznie potraktowana materia malarska. Klęcząca postać św. Huberta z opuszczoną głową i uniesioną dłonią w trakcie wykonywania znaku krzyża z prawej strony jaśnieje tonami różu zgaszonego w partiach cienia zieleniami i błękitami. Na uwagę zasługuje niezbyt często występujący element ikonograficzny wprowadzony przez J. Mehoffera, grupa osób znajdująca się po prawej stronie kompozycji obrazu obserwująca scenę objawienia.

W zupełnie innej stylistyce namalowany jest obraz *Wizja św. Huberta* z 1926 r. Kazimierza Sichulskiego, znajdujący się w kaplicy Hubertowskiej w kościele św. Elżbiety we Lwowie. K. Sichulski malarz, rysownik i grafik reprezentant folklorystycznego nurtu w sztuce Młodej Polski, zafascynowany folklorem Huculszczyzny, kolorytem strojów ludowych, specyfiką obrzędów i religijnych obyczajów⁵⁰ w swojej wizji objawienia św. Huberta w syntetyczny sposób, wręcz nienaturalny ujął sylwetki św. Huberta i konia. Dekoracyjne walory kompozycji, nawiązują również do modernistycznej tradycji w malarstwie polskim. Na uwagę zasługuje postać św. Huberta w aureoli oznace świętości, która rzadko występuje na wcześniejszych obrazach. Aureola pojawia się również nad głową jelenia, jaśniejąc na tle błękitnego nieba. W tym samym czasie powstał drzeworyt *Święty Hubert* Marii Dunin-Piotrowskiej.

⁴⁶ Ibidem.

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ A. Zeńczak, J. Wapiennik-Kossowicz, *Józef Mehoffer*, Olszanica–Kraków 2006, s. 5.

⁴⁹ S.K. Stopczyk, *Malarstwo polskie od realizmu do abstrakcjonizmu*, Warszawa 1988, s. 60.

⁵⁰ <https://culture.pl/pl/tworca/kazimierz-sichulski>.

Artystka, uczennica Władysława Skoczylasa uznawanego za twórcę polskiej szkoły drzeworytu, należała do Stowarzyszenia Polskich Artystów Grafików „Ryt”, jednej z najbardziej reprezentatywnych dla ówczesnej grafiki polskiej grup artystycznych. Najczęstszymi tematami jej prac były motywy rodzajowe i ludowo-religijne⁵¹. W pracy *Święty Hubert* widać wyraźny wpływ twórczości Władysława Skoczylasa i innych artystów z ugrupowania „Ryt”, zafascynowanych sztuką ludową Podhala, charakteryzującą się uproszczoną formą i dekoracyjnością.

Świadoma tego, że grafika dysponuje innymi niż malarstwo środkami wyrazu w stwarzaniu świata przeżyć i doznań estetycznych, wypracowała swój indywidualny język graficzny. Najważniejszym środkiem wyrazu w jej drzeworytach stała się czerń użyta jako aktywny kolor⁵². Operując lapidarną techniką, zwięzłymi cięciami dłutem za pomocą białych akcentów wydobywała kształty przedstawianych postaci. Praca *Święty Hubert* Marii Dunin-Piotrowskiej przedstawia scenę polowania. W centralnej części kompozycji artystka delikatnymi cięciami dłuta nakreśliła sylwetkę jelenia z rozłożystym porożem, na którego czole widoczny jest biały krzyż. Z lewej strony kilka uproszczonych, przedstawionych prawie jak ornament, motywów roślinnych ożywiających monotonię pierwszego planu, skonstrastowała z postacią kłęczącego na wprost jelenia – w lirycznej apoteozie – św. Huberta z odwróconą głową i uniesionymi do góry rękoma. Św. Hubert uwidoczniiony na obrazie przypomina bardziej postać z przekazów i legend ludowych, niż bogatego myśliwego w dworskim stroju, tak jak na obrazach z wcześniejszych okresów. Uproszczenie formy, spłaszczenie przestrzeni, dekoracyjne rozwiązania łączone z epicką narracją, przywołują na myśl nie tylko charakterystyczne elementy sztuki ludowej, ale również dawne szesnastowieczne drzeworyty. Mroczą nastrojowość pracy, artystka uzyskała dzięki doskonałemu operowaniu czernią. Dzięki temu sylwetka jelenia promieniuje „wewnętrznym” światłem, tworzącym nadnaturalną poświatę. Strzały przebijające ciało jelenia są nowym elementem ikonograficznym niewystępującym we wcześniej opisywanych pracach.

W polskim malarstwie legenda o św. Hubercie znalazła również odzwierciedlenie w twórczości Jerzego Kossaka. Artysta namalował kilka wersji obrazu *Św. Hubert na łowach*. W sposobie malowania artysty widoczny jest wpływ sławnego dziadka i ojca malarza – Jerzy Kossak był synem Wojciecha Kossaka i wnukiem Juliusza Kossaka. Artysta w ciągu całej działalności twórczej nie wypracował indywidualnego stylu, naśladowując sposób malowania swoich poprzedników⁵³. Na pierwszym planie

⁵¹ K. Czarnocka, *Półtora wieku grafiki polskiej*, Warszawa 1962, s. 299.

⁵² Z recenzji: K. Kulpińska, Zakład Historii Sztuki Nowoczesnej, WSP UMK, *W czerni. Twórczość graficzna Marii Dunin-Piotrowskiej i Zygmunta Dunina*.

⁵³ J. Zielińska, *Juliusz, Wojciech, Jerzy Kossakowie*, Warszawa 1988, s. 77.

Jerzy Kossak umieścił postać św. Huberta na koniu w otoczeniu myśliwskich psów. Św. Hubert ukazany jest nie jako bogaty szlachcic, lecz myśliwy. Na obrazie wydaje się, że bardziej eksponowany jest koń – stały element ikonograficzny funkcjonujący w malarstwie rodziny Kossaków – anizeli jeleń i wizja przemiany duchowej Huberta. Obrazowi *Św. Hubert na łowach*, nacechowanemu widoczną manierą, nie można jednak odmówić malarskiej poprawności w ukazaniu jeźdźca na koniu, wyróżniającym się harmonijnym kształtem, ruchem, finezją i elegancją. Cała scena wtopiona jest w jesienny pejzaż namalowany swobodnie, lecz z umiarem. Doskonale oddany jest element ruchu galopującego na koniu jeźdźca sfory biegnących psów myśliwskich. Jeleń przedstawiony jest w głębi obrazu, ale widoczny dzięki kontrastowi bieli z ciemniejszym tłem krajobrazu. Pomimo wielu uwag ze strony krytyków za obraz *Święty Hubert* w 1937 roku Jerzy Kossak otrzymał złoty medal na wystawie łowieckiej w Berlinie⁵⁴.

Analizowane w artykule prace stanowią zaledwie niewielką część malarstwa poświęconego postaci św. Huberta. Pozwalają jednak na poznanie głównych przedstawień obrazowych. Najbardziej popularnym motywem obrazów poświęconych świętemu jest scena polowania, ukazywana w różnych ujęciach kompozycyjnych, kolorystycznych i technikach malarskich, uzależnionych w dużym stopniu od epoki, w której tworzyli artyści jak również stylu malarstwa, jaki reprezentowali. Starając się wyodrębnić najbardziej charakterystyczne rozwiązania kompozycyjne, należy zauważyć, że postać św. Huberta ubrana najczęściej zgodnie z duchem epoki, jest przeważnie przedstawiana na koniu z różnymi atrybutami myśliwskimi, lub klęcząca z dłońmi złożonymi do modlitwy. Jeleń - na niektórych obrazach przedstawiony w nienaturalnych białych barwach – ukazany jest z charakterystycznym krucyfiksem lub krzyżem pośrodku poroża.

Poza motywami religijnymi obrazy z wizerunkiem świętego Huberta są równie zapisem zmieniających się rodzajów obrazowania, sposobów operowania formą malarską. W okresie wczesnego renesansu zaczęto przedstawiać rzeczywistość zgodnie z prawami widzenia. Źródłem inspiracji dla malarzy była z jednej strony natura, którą wnikliwie studiowali, z drugiej zaś prawa perspektywy linearnej wyznaczające charakterystyczne zasady kompozycyjne. Okres baroku wniósł nowe rozwiązania formalne i estetyczne. Obrazy stawały się pełne ruchu, barwy zyskiwały na dynamice dzięki mocnym kontrastom światła i cienia. Umiejętność zastosowania perspektywy barwnej i świetlnej pozwalała artystom stwarzać złudzenie prawdziwej głębi⁵⁵. Wpływ impresjonizmu pod koniec XIX wieku przynosi wrażeniowe trakto-

⁵⁴ Ibidem, s. 82.

⁵⁵ N. Samotyhowa, op. cit., s. 34.

wanie tematu, sprowadzające się często do walorów czysto malarskich, wzrokowej treści świata w jej najsubtelniejszych odmianach. Kształty przedmiotów na skutek działania światła i dynamiki kolorów ulegają zatarciu, zlewają się z atmosferą, wtapiają w nią i nabierają charakteru wizji optycznej. Malarstwo XX wieku cechują treściowe i formalne innowacje, zerwanie z konwencją realistycznego malarstwa na rzecz poszukiwania nowych rozwiązań plastycznych.

Reasumując. Przedstawione w niniejszym artykule wybrane przykłady duchowego i materialnego dziedzictwa św. Huberta wskazują, iż kult patrona myśliwych wpłynął znacząco na kulturę i obrzędowość myśliwską oraz teksty ikonograficzne. Przedstawienia malarskie, których tematem jest wizja św. Huberta, ulegały na przestrzeni wieków zmianom stylistycznym pod wpływem prądów i upodobań estetycznych czasów, w których tworzyli artyści. Jednak pomimo zmieniających się konwencji malarstwa można dostrzec ciągłość, niezmiennność głównych typów ikonograficznych świadczących o pragnieniu kultywowania żywej i pięknej tradycji życia i legendy o świętym Hubercie zakorzenionej w religii, kulturze i sztuce. Tej tradycji, której ożywienie można zaobserwować w ostatnich latach. Jej przejawem są miejsca kultu religijnego, czyli **kościół** i **kaplice** pod wezwaniem świętego oraz różnego typu **kapliczki**, organizacja **mszy huberowskich** czy **hubertowin**. Hubertowiny, zwane też **hubertusami**, stają się świętami organizowanymi nie tylko dla myśliwych, lecz także dla członków lokalnych społeczności, którzy chcą popularyzować idee związane ze świętym. Przejawem kultu patrona myśliwych i okazywanego mu szacunku są także różnego typu teksty językowe, w których zastosowany został komponent *św. Hubert* lub łaciński odpowiednik imienia. Należą do nich **nazwy organizacji**, między innymi kół łowieckich, miano **hubertówka** w odniesieniu do myśliwskich wiat, stanic, domków oraz peryfrastyczne określenie myśliwych **rycerzami św. Huberta**. Patron myśliwych i leśników, stając się postacią jednoczącą ludzi związanych z lasem, budującą poczucie przynależności do grupy, symbolizuje cenione przez nich wartości i jest ważną częścią duchowego i materialnego dorobku społeczeństwa

Bibliografia

Artykuły z prasy branżowej

1. „Łowiec Polski” 11/ 2016, 11/ 2018, 12/ 2018.

Słowniki i encyklopedie

1. Hoppe S., *Słownik języka łowieckiego*, Warszawa 1981.
2. Nowak B., Pilc J., *Wielki słownik imion*, Warszawa 1987.

3. *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, red. H. Zgólkowa, Poznań, 1998, t. 14.
4. *Religia. Encyklopedia PWN*, red. nauk. T. Gadacz, B. Milerski, t. IX, Warszawa 2003.
5. *Uniwersalny słownik języka polskiego*, red. S. Dubisz, t. 1- 4, Warszawa 2006.

Literatura

1. Alpatow M.W., *Historia sztuki*, t. 3, *Renesans i Barok*, Warszawa 1968.
2. Czarnocka K., *Półtora wieku grafiki polskiej*, Warszawa 1962.
3. ks. Frątczak W., *Patroni myśliwych*, Włocławek 2002.
4. ks. Gniła R., *Święci i błogosławieni każdego dnia. Imiennik według Kalendarza Liturgicznego Kościoła Katolickiego*, Katowice 2018.
5. Janicka-Szysko R., *Językowo-kulturowe dziedzictwo pro-Hubertowskie w regionie lubuskim*, „Карпатський край”, nr 1-2 (10-11).
6. Janicka-Szysko R., *Językowo-stylistyczny kształt modlitw do św. Huberta* (artykuł złożony do druku).
7. Janicka-Szysko R., *O świętym Hubercie, patronie nie tylko myśliwych... Przyczynek do badań nad socjolektem łowieckim*, [w:] *Język doświadczenia religijnego*, t. XI, red. G. Cyran, E. Skorupska-Raczyńska, Gorzów Wielkopolski 2018, s. 111-128.
8. Kobus Z., *Dziedzictwo kulturowe Pierwszych Męczenników Polski na Ziemi Lubuskiej*, [w:] *Dziedzictwo kulturowe regionu pogranicza*, t. I, red. E. Skorupska-Raczyńska, J. Rutkowska, J. Żurawska-Chaszczewska, Gorzów Wielkopolski 2008.
9. Kulpińska K., Zakład Historii Sztuki Nowoczesnej, WSP UMK, *W czerni. Twórczość graficzna Marii Dunin-Piotrowskiej i Zygmunta Dunina*.
10. Mandziuk J., *Św. Hubert: patron myśliwych podkarpackich*, „Resovia Sacra. Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej” 2007/2008, R. 14/15.
11. Mickiewicz A., *Pan Tadeusz*, Wrocław 1994.
12. Ojrzyński W., *Cześć oddawana świętemu biskupowi Hubertowi*, [w:] *Świętemu Hubertowi cześć*, red. J. Adamczewski, Gołuchów 2008.
13. Samotyhowa N., *Malarstwo zachodnioeuropejskie*, Warszawa 1978.
14. Schaubert V., Schindler H. M., *Święci na każdy dzień. Patroni naszych imion*, Warszawa 2000.
15. Stopczyk S.K., *Malarstwo polskie od realizmu do abstrakcjonizmu*, Warszawa 1988.
16. *Świętemu Hubertowi cześć!*, red. J. Adamczewski, Gołuchów 2012.
17. ks. Werbiński I., *Święty Hubert*, Włocławek 1997.
18. ks. Zaleski W., *Święci na każdy dzień*, Warszawa 2005.
19. Zeńczak A., Wapiennik-Kossowicz J., *Józef Mehoffer*, Olszanica-Kraków 2006.
20. Zielińska J., *Juliusz, Wojciech, Jerzy Kossakowie*, Warszawa 1988.

Źródła internetowe

1. http://www.ciekawemazury.pl/info.htm#63/pl/i/boleszyn_-_zabytkowa_kaplica_p.w._sw._huberta.
2. <https://culture.pl/pl/tworca/kazimierz-sichulski>.
3. <http://www.drewnianemazowsze.pl/zalesie-gorne-kosciol/>.
4. <http://dzikslonsk.pl/?p=3709#more-3709>.
5. <http://m.fronda.pl/a/dzis-w-katarze-polacy-walcza-o-braz,46991.html>.

6. <http://hubertus.wm.pl/230020,Kosciol-sw-Huberta-w-Zimnej-Wodzie.html> http://www.kulturalowiecka.pl/hubert_znaczk.html.
7. <https://www.museodelprado.es/en/the-collection/art-work/the-vision-of-saint-hubert/79d8949b-15e5-4de2-8aad-6b9e2bdaf95f>.
8. <http://www.parafianowewarpno.pl/kf%20karszno.php>.
9. <http://parafia.papowobiskupie.pl/koscioly.html>.
10. <http://www.parafia-zalesie.pl/index.php/patroni/swiety-hubert>.
11. <http://www.swietyhubert.parafia.info.pl/?p=main&what=6>.
12. <http://www.swietyhubert.parafia.info.pl/?p=main&what=5>.
13. <http://naszemiasto.pl/artykul/kult-swietego-huberta,4437288,artgal,t,id,tm.html>.
14. https://pl.wikipedia.org/wiki/Ko%C5%9Bci%C3%B3%C5%82_%C5%9Bw._Miko-%C5%82aja_w_Che%C5%82m%C5%BCy.
15. https://en.wikipedia.org/wiki/The_Vision_of_Saint_Eustace.

Saint Hubert in hunting culture, ceremonials and painting representations

Abstract

There has been made an attempt to depict the impact of hunters 'patron's cult on the hunting culture as well as ceremonials and painting representations.

The research subject of the given paper are the selected examples of Saint Hubert heritage meant by intellectual, spiritual and material acquis in its entirety. The analyses indicates that the cult of St. Hubert influenced significantly the culture and hunting rites as well as iconographic texts. The manifestation of St. Hubert cult can be various texts, churches and temples as well as temples devoted solely to their patron, organizing masses and celebrating in honor of the Saint and organizing painting exhibitions where the main theme is the St. Hubertus' vision.

The patron of hunters and foresters, becoming the gestalt unifying people close to woods and building the bond of belonging to a group, symbolizes the values respected by the previously mentioned occupations as well as being the vital part of spiritual and material heritage of the society.

Keywords: Saint Hubert, patron of hunters, hunting, culture, art, painting, iconography